

ЛІТАРАТУРАЗНАЎСТВА

Галіна Ішчанка

Брэсцкі дзяржаўны ўніверсітэт

Талент разумення: да пытання метадалогіі даследаванняў Уладзіміра Калесніка

Быць чытачом нялёгка, калі разумець пад гэтым не проста авалодванне тэхнікай чытання, а мець на ўвазе далучэнне да інтэлектуальнага, мастацкага, эстэтычнага вопыту пісьменніка. Тры этапы пазнання тэксту (разумець, адчуваць, любіць) у сваім імкненні да адзінай мэты не могуць існаваць паасобку. Менавіта па гэтай прычыне пушкінскія словы *гармонией упоюсь, над вымыслом слезами обольюсь* можна разглядаць як найлепшую параду для тых, хто вучыцца і вучыць чытаць мастацкі твор. Філалагічнае меркаванне пра твор заўсёды адлюстроўвае асобу самога чытача, яго кампетэнтнасць у свеце навуковых тэорый, ідэй, меркаванняў, арыентацыю ў выбары метадалогіі даследавання акрэсленай праблемы.

Таленавітым чытачом і даследчыкам нацыянальнай літаратуры быў У. Калеснік, які прыйшоў у беларускае літаратуразнаўства ў 50-ыя гады і застаўся адным з самых яркіх крытыкаў другой паловы ХХ стагоддзя. Асноўным метадам асэнсавання мастацкіх з’яў, якім карыстаўся Уладзімір Андрэвіч, М. Мушыньскі называе *біяграфічны, як адзін з кампанентаў культурна-гістарычнай школы і лічыць беларускага прафесара прадвеснікам новай “Гісторыі беларускай літаратуры ХХ стагоддзя”*¹.

¹ М. Мушыньскі, *Уладзімір Калеснік як прадвеснік новай “Гісторыі беларускай літаратуры ХХ ст.”*, [у:] *Пасланец Праметэя: Кніга пра Уладзіміра Калесніка*, Брэст 2007, с. 112.

Актуальнасць і значнасць укладу У. Калесніка ў беларускае літаратуразнаўства і яго метадалогію выразна бачацца і сёння. Ён, несумненна, быў прыхільнікам культурна-гістарычнай школы, прапагандыстам еўрапейскага вопыту прачытання і інтэрпрэтацыі мастацкага тэксту, філасофска-эстэтычных, герменеўтычных, аксіялагічных падыходаў да яго ўспрымання і ацэнкі. Яшчэ ў 60-я гады мінулага стагоддзя вучоны стаў папулярны для татарам новай метадалогіі, зрабіў вялікі ўклад у станаўленне айчыннага герменеўтычна арыентаванага літаратуразнаўства і пакінуў цудоўныя ўзоры інтэрпрэтацыі мастацкіх твораў.

Апошнім часам герменеўтыка стала метадалагічнай асновай гуманітарных ведаў. Прадметам літаратурнай герменеўтыкі, як і філасофскай, з'яўляецца інтэрпрэтацыя; яе функцыі заключаюцца ў тым, каб навучыцца разумець твор адпаведна яго абсалютнай мастацкай каштоўнасці. Яшчэ ў адной са сваіх першых работ У. Калеснік разглядаў інтэрпрэтацыю як неабходны функцыянальны кампанент самога вобраза, яго структуры. У прадмове да кнігі “Сцягі і паходні” даследчык адзначаў: *Прынята гаварыць, што стыль – гэта чалавек. У адносінах да паэзіі, мабыць, больш слушна сказаць: стыль – гэта два чалавекі: аўтар і адрасат. Эстэтычныя адносіны паміж гэтымі суб'ектамі ствараюць урэшце стыль паэтычнага выказвання*². У. Калеснік у сваім сцверджанні выкарыстоўвае мала адаптаванае на той час паняцце “адрасат”, уведзенае ў літаратуразнаўчы апарат у 1920 гадах у працах рускіх вучоных А.І. Бялецкага, М.М. Бахціна. Гэтае паняцце шырока выкарыстоўвалі прадстаўнікі нямецкай рэцэптыўнай эстэтыкі. Як і названыя вучоныя, У. Калеснік разглядаў выказванне (да якога адносіў і мастацкі твор) як культурна-камунікатыўныя зносіны. У сваіх працах ён неаднойчы засяроджваў увагу на стылеўтваральнай функцыі таго слухача, які ўлічваецца самім аўтарам.

Асноўная задача інтэрпрэтатара лаканічна і дакладна сфармулявана яшчэ ў пачатку XIX стагоддзя нямецкім вучоным Ф. Шлейермахерам, які сцвярджаў, што даследчыку спачатку неабходна добра зразумець выказванне, а затым зразумець яшчэ лепш, чым яго ініцыятар. У беларускім літаратуразнаўстве ў 50–70-я гады гэтую пазіцыю падзялялі нямногія вучоныя. Сведчаннем чаго можа быць асэнсаванне творчых ўзаемаадносін крытыка У. Калесніка і паэта Мак-

² У. Калеснік, *Сцягі і паходні*, Мінск 1965, с. 32.

сіма Танка, а таксама набыткаў сучаснага танказнаўства. Наша зацікаўленасць гэтай праблемай абуджана супярэчлівасцю пачуццяў, якія некалі з’явіліся пасля знаёмства з кнігай М. Мікуліча “Максім Танк: На скразняках стагоддзя” (1999). У ёй сярод цікавых і новых для таго часу матэрыялаў пра народнага паэта было апублікавана інтэрв’ю з ім, запісанае ўлетку 1995 года. М. Мікуліч палічыў мэтазгодным абнародаваць і ліст паэта да У. Калесніка, адпраўлены крытыку пасля публікацыі артыкула “Будзённы дзень з Максімам Танкам” у кнізе “Зорны спеў” (1975). Брэсцкія філолагі і раней ведалі пра існаванне гэтага ліста, наяўнасць якога ўспрымалася як непазбежнасць творчых стасункаў паміж інтэрпрэтатарам і аўтарам. Калі ўлічыць, што У. Калеснік быў першапраходцам у асвятленні грамадскага і літаратурнага жыцця заходнебеларускага краю, якое ў 60-ыя гады старанна замоўчвалася і многімі яго ўдзельнікамі, і афіцыйнай ідэалогіяй, то так званыя “недакладнасці” ў працы літаратуразнаўцы, пра якія пісаў Максім Танк, мелі, на наш погляд, не толькі суб’ектыўны, але і аб’ектыўны характар. Стыль выкладу прэтэнзій у лісце паэта выяўляе яго нязгоду, незадаволенасць асобнымі “промахамі” даследавання. Публікацыя ж паэтовых каментарыяў, якія даваліся падчас згаданай гутаркі з М. Мікулічам, дыскрэдытуе, па нашым уяўленні, асобу паэта. Не менш здзіўляе пазіцыя прадстаўніка новага пакалення беларускіх літаратуразнаўцаў М. Мікуліча, які палічыў неабходным гэтыя каментарыі абнародаваць. Шчыра кажучы, не верылася, што цяжка хворы паэт за месяц з нечым да смерці змог так груба ацэньваць працу крытыка У. Калесніка (якога ўжо не было ў жывых), але які многія гады быў даследчыкам яго жыцця і творчасці, падрыхтаваў манаграфіі “Паэзія змагання: Максім Танк і заходнебеларуская літаратура” (1959), “Максім Танк: нарыс жыцця і творчасці” (1981), шматлікія літаратурна-крытычныя артыкулы. Рэзалі вуха Танкавыя словы: *Калеснік і пра мяне пісаў (недзе кніга ёсць), ды столькі нахамутаў, што я ці не на дзесяці старонках мусіў абвяржэнне пісаць*³. Жорсткім і незаслужаным успрыняўся наступны выпадак паэта ў адрас У. Калесніка: *Вось дай гэты артыкул у той час – скандал быў бы. А так жа было надрукавана ў яго кнізе. (...) Гэта ён – даследчык...*⁴

Першапачатковае знаёмства з апублікаваным М. Мікулічам інтэрв’ю з Максімам Танкам спараджала думкі аб няўдзячнасці працы крытыка, аб супярэчлівасці духоўнай арганізацыі паэтычных натур. Як ні

³ М. Мікуліч, *Максім Танк: На скразняках стагоддзя*, Мінск 1999, с. 155.

⁴ Тамсама, с. 162.

парадаксальна, падчас той жа гутаркі на пытанне аб тым, хто з самых знаных нашых крытыкаў і літаратуразнаўцаў найглыбей спасціг сутнасць яго творчых пошукаў, паэт называе берасцейскага прафесара і так абгрунтоўвае сваю пазіцыю: *Не, я зусім не адмаўляю таго, што было зроблена Уладзімірам Калеснікам (...) бяспрэчна, што ён вельмі многа зрабіў, бадай што, ніхто не можа з ім спаборнічаць*⁵.

Параўноўваючы па просьбе М. Мікуліча манаграфію М. Арочки “Максім Танк: Жыццё ў паэзіі” (1984) з працамі У. Калесніка, паэт адзначае, што кніга М. Арочки напісана ў зусім іншым плане. На яго думку, *тут не ацэнка твораў даецца – гаворка ідзе пра біяграфію. Арочка ж хутчэй мастацкі партрэт малюе, узнаўляе атмасферу – вось у чым разыходжанне*⁶. У згаданым лісце паэт, папракаючы даследчыка У. Калесніка, тым не менш, захапляецца яго інтэрпрэтарскімі здольнасцямі, хваліць літаратуразнаўцу за самастойнасць творчага мыслення. *Самае галоўнае, – адзначаў аўтар “Лісткоў календара”, – Вы зайсьдэ ідзяце сваімі, яшчэ нікім не праторанымі сцэжкамi, адкрываеце шмат новага ў творах, якія часта застаюцца па-за ўвагай крытыкі*⁷.

Наша меркаванне аб тым, што прэтэнзіі Максіма Танка да У. Калесніка прыныповага значэння, магчыма, не мелі, бо датычыліся фактычных агрехаў і насілі эпизадычны характар, змянілася пасля знаёмства з кнігай Дз. Бугаёва “Спавядальнае слова” (2001). Літаратуразнаўца згадвае, што, рыхтуючы да друку сваю кнігу “Паэзія Максіма Танка” (1964), ён сутыкнуўся з *некааторымі няўвязкамі і супярэчнасцямі, якія выявіліся пры супастаўленні архіўных матэрыялаў і звестак, што прыводзіліся ў друкаваных аўтабіяграфічных выказваннях Максіма Танка*⁸. Даследчык папрасіў паэта аб сустрэчы. Дз. Бугаёў згадвае, што, *успамінаючы часы сваёй маладосці, паэт гаварыў свабодна, раскавана, часта выходзіў за межы тых пытанняў, якія яму прапаноўваліся і нечакана стаў разважаць пра недакладнасці ў кнізе У. Калесніка “Паэзія змагання” (1959)*⁹. Гэтую ў многім выдатную кнігу, – прызнаецца Дз. Бугаёў, – *паэт у цэлым не ганіў, але*

⁵ Тамсама, с. 163.

⁶ Тамсама.

⁷ Тамсама, с. 155.

⁸ Дз. Бугаёў, *Спавядальнае слова: Літаратурная крытыка, успаміны*, Мінск 2001, с. 263.

⁹ Тамсама.

даволі падрабязна тлумачыў, што даследчык, з якім яго, як мне вядома, звязвалі і сяброўскія адносіны, непраўдзіва паказваў танкаўскія ўзаемаадносіны з польскімі мадэрнісцкімі плынямі. Іх уплыў на маю творчасць, рашуча настойваў паэт, яўна перабольшаеца¹⁰.

Гэтае выказванне Дз. Бугаёў змясціў у свой час і ў кнізе “Паэзія Максіма Танка” (1964). Літаратуразнаўца прызнаеца, што ў асяроддзі тагачасных крытыкаў, якія займаліся вывучэннем паэзіі, прэ-тэнзія Максіма Танка да У. Калесніка ўспрымалася неадназначна. Сам У. Калеснік, па словах Дз. Бугаёва, да заўваг паставіўся спакойна, крыўды на мяне за тую кнігу, здаецца, не меў¹¹.

Знаёмства з публікацыяй М. Мікуліча дало падставу Дз. Бугаёву зрабіць выснову аб тым, што Максім Танк працягваў спрэчку з Калеснікам па гэтым пытанні і ў свае перадсмяротныя дні. Пры ўсёй мяккасці характару і памяркоўнасці ў падыходзе да многіх практычных спраў прынцыповыя пераконанні ён адстойваў з вартай павагі цвёрдасцю¹². Напэўна, паэтава прынцыповасць абумовіла непахіснасць літаратуразнаўчай пазіцыі Дз. Бугаёва. Водгук шматгадовай палемікі двух таленавітых крытыкаў знаходзім і ў новым, выпраўленым і дапоўненым выданні Дз. Бугаёва “Паэзія Максіма Танка” (2003), дзе сцвярджаецца: *Фармалістычна-дэкадэнцкія ўплывы на творчую дзейнасць Максіма Танка часамі да пэўнай ступені перабольшваюцца нават сур’ёзнымі ўдумлівымі даследчыкамі. Думаецца, стільнасць такога перабольшвання дзе-нідзе выяўляе, напрыклад, У. Калеснік, збліжаючы Максіма Танка з такімі літаратурнымі групіроўкамі, як “Авангарда”, або “Жагары”*¹³. Відавочна, што на рэцэпцыю творчасці Максіма Танка Дз. Бугаёвым уздзеінічае пазіцыя аўтара. Пад яе уплывам і да сённяшняга дня ў беларускім літаратуразнаўстве існуе падыход, што літаратурна-эстэтычныя погляды Танка склаліся пад пераможным уплывам роднай народнай творчасці (Дз. Бугаёў). Аднак жа ў акадэмічнай “Гісторыі беларускай літаратуры ХХ стагоддзя” М. Ароцкам развіваецца ідэя, сфармуляваная і ў свой час абгрунтаваная У. Калеснікам. Яе падзяляюць А. Ліс, Я. Чыквін і некаторыя іншыя даследчыкі літаратуры, якія перакананы ў тым, што нельга ігнараваць ролю польскіх і заходнееўрапейскіх мастакоў слова ў станаўленні творчай індывідуальнасці Максіма Танка.

¹⁰ Тамсама, с. 264.

¹¹ Тамсама.

¹² Тамсама.

¹³ Дз. Бугаёў, *Паэзія Максіма Танка*, Мінск 2003, с. 44.

“Гісторыю твораць асобы...” Пад такой сімвалічнай назвай М. Мікуліч апублікаваў у часопісе “Роднае слова” за 2012 год фрагменты лістоў У. Калесніка да Максіма Танка са сваім каментарыем і пазнакамі паэтавых заўваг у іх тэкстах. Сапраўды, гісторыю беларускай літаратуры нельга ўявіць без выдатнага паэта Максіма Танка і не менш таленавітага крытыка Уладзіміра Калесніка.

Як сведчыць М. Мікуліч, на працягу 1960–1980-ых гадоў пры вырашэнні шматлікіх навукова-даследчых і літаратурна-арганізацыйных праблем У. Калеснік даволі часта карэспандаваў Максіму Танку. Знаёмства з частковай публікацыяй перапіскі дае магчымаць гаварыць, што гэта – унікальны матэрыял для даследчыкаў гісторыі беларускай крытыкі, літаратуразнаўства. Лісты У. Калесніка да Максіма Танка надзвычай ярка выяўляюць асобу вучонага, яго навуковыя падыходы да інтэрпрэтацыі твораў, эстэтычныя і грамадзянскія прынцыпы. Асабліваю ўвагу прыцягвае ліст ад 22 студзеня 1978 года, напісаны ў адказ на пісьмо Максіма Танка пра недахопы вышэй згаданага Калеснікавага артыкула. Гэты ліст – узор годнага вядзення навуковай палемікі, прыклад дыпламатычных стасункаў правінцыйнага выкладчыка-вучонага з паэтам, што займаў высокую грамадскую пасаду старшыні ССБ. Прызнаючы некаторыя “промахі”, даючы ім тлумачэнне, крытык настойвае на правільнасці вызначанай ім ідэйна-эстэтычнай праграмы Максіма Танка, спрабуе пераканаць паэта, што кожнаму працэсу творчасці ўласцівы моманты бессядомага, што задача крытыкі заключаецца ў тым, каб на свято свядомасці вывесці нават невядомае для самога аўтара. У. Калеснік піша:

Думка пра пэўную стылёвую пераклічку Вашых твораў з паэтамі Авангарды была выказана ў “Паэзіі змагання”. Бугаёў раскрытыкаваў мяне, не прывёўшы ніякіх доказаў, акрамя спасылкі на сваю размову з Вамі. Верагоднасць названай пераклічкі мне падказаў, акрамя ўсяго, мой спілы вопыт. Вучачыся ў гімназіі, я захапляўся жывапісам. У другім класе вывучыў стылі ўсіх новых кірункаў і школ так, што маляваў акварэльныя пейзажы пад Сезана і Кэндзерскага, партрэты пад Слендзінскага і Зака, нацюрморты пад кубісцкі стыль Пранапкі. Падпарадкаванне рэчаіснасці пэўнай творчай канцэпцыі так мяне захапляла, што жывапіс новых школ кранаў пачуцці мацней за традыцыйны. (...) Там, у Вільні, само паветра, якім дыхала моладзь, было прасякнута творчымі пошукамі прыхільнікаў новых школ. Уплывы тут могуць быць і цалкам не ўсвядомленыя, міжвольныя. У такім выпадку, я лічу, што крытык мае права і прафесійны абавязак шукаць узаемасувязей па-за тымі рамкамі, якія ўсвядоміў і накрэсліў сам аўтар¹⁴.

На думку Я. Чыквіна, *проблема літаратурна-эстэтычных поглядаў Танка з'яўляецца адным з краевугольных пытанняў танказнаўства, і наперш таму, што тыя погляды паэта фармаваліся у двух на той час кардынальна адметных нацыянальна-культуровых асяродках – беларускім і польскім. Аднак якраз з гэтай прычыны ў беларуска-савецкіх даследаваннях, прысвечаных Танку, і існуюць два падыходы¹⁵. Нам здаецца, што гэтую слушную выснову Я. Чыквіна можна ўдакладніць. На наш погляд, гэтыя два падыходы абумоўлены найперш супярэчнасцю пазіцый паэта Максіма Танка і крытыка У. Калесніка, які не падзяляў аўтарскае тлумачэнне вытокаў творчасці. У тым жа лісце да Максіма Танка У. Калеснік піша: *Вы, на маю думку, перабольшваеце важнасць пытання пра самастойнасць і, як мне здаецца, дарма настойваеце на тым, быццам знайшлі і ўзялі ў дарогу толькі бацькаў тапор за лаваю. На безмастацкасці і прымітывізме заходнебеларускай паэзіі настойвалі яе недобразычліўцы. Атрымліваецца, што Ваш тапор не сячэ, а падтрымлівае ўскосна тыя погляды¹⁶.**

Цяжка сказаць, чаму Максім Танк так настойліва адмаўляў уплыў эстэтыкі авангардызму на сваю творчасць. Знаёмства з яго апублікаванымі дзённікамі дало падставы Я. Чыквіну зрабіць выснову, што *Максім Танк быў перакананым, упэўненым авангардыстам агульнаеўрапейскай закалкі¹⁷*. У. Калеснік, думаецца, інтуітыўна адчуваў, што адмаўленне паэта – гэта маска, таму імкнуўся раскрыць чытачу сутнаснае ў творчасці Максіма Танка.

Таленавіты чалавек, які мог стаць выдатным жывапісцам, мастаком-фатографам, пісьменнікам, У. Калеснік для рэалізацыі свайго таленту выбраў літаратурную крытыку, бо быў перакананы, што ўспрыняць пісьменніка – гэта значыць у пэўнай ступені паўтарыць натхнёны працэс яго творчасці. Адказваючы на заўвагі Максіма Танка, літаратуразнаўца палічыў неабходным акрэсліць метадалагічныя прынцыпы крытыкі, якія не страцілі сваёй актуальнасці: *Крытыкі міжвольна ператвараюцца ў прафесійных платных чытачоў, перастаюць быць людзьмі творчымі, якія павінны ствараць свой свет, свае меры густу, нормы і ацэнкі жыцця, карыстаючыся мастацкі-*

¹⁴ М. Мікуліч, *Па слядах часу: Перапіска Уладзіміра Калесніка і Максіма Танка*, “Роднае слова” 2012, № 11, с. 8.

¹⁵ Я. Чыквін, *Ідэя. Вобраз.Інтэрпрэтацыя*, Беласток 2014, с. 82.

¹⁶ М. Мікуліч, *Па слядах часу: Перапіска Уладзіміра Калесніка і Максіма Танка*, “Роднае слова” 2012, № 11, с. 8.

¹⁷ Я. Чыквін, *Ідэя. Вобраз.Інтэрпрэтацыя*, с. 87.

*мі вобразамі, творами і ідэямі мастакоў як матэрыялам. Крытык, які не здольны перайсці ў іншы жанр літаратуры або заняцца нейкай іншай работай, – у наш час нічога не варты*¹⁸.

Элітарнай, місіянерскай У. Калеснік лічыў функцыю сапраўднай крытыкі, якая павінна стымуляваць і накіроўваць пісьменніцкую дзейнасць і літаратурны працэс. Таму скрухай напоўнены радкі ліста, у якіх літаратуразнаўца вымушаны канстатаваць адсутнасць прафесійнай і чалавечай годнасці ў некаторых сваіх калег: *Мне здаецца, калі браць сучасную крытыку, дык “небяспечнай” з’яўляецца ў ёй не тэндэнцыя да самастойнасці, а якраз здзіўляючая лёгкасць, з якой яна адмаўляецца ад самастойнасці. Гэта відаць і ў падмене творчай працы крытыкаў інтэрв’юіраваннем мастакоў слова, і ў звужэнні крытычных амбіцый да чыста папулярызатарскіх або і да кампліментарных выступленняў. У крытыцы сёння патрэбны творчыя індывідуальнасці як ніколі. Іх замала сярод дзеючых крытыкаў*¹⁹. У. Калеснік добра разумеў прычыны кан’юктурных паводзінаў сяброў па пяру. Знаходзячыся ў правінцыйным Брэсце, ён ведаў, якімі клопатамі заняты некаторыя сталічныя пісьменнікі і крытыкі, і ў лісце да Максіма Танка палічыў неабходным выказаць сваю непрымірымасць з тагачаснай сістэмай кіраўніцтва творчым жыццём: *Анемія сёнешняга нашага літаратурнага жыцця ў тым, што часта нават сціплыя праявы індывідуальнасці ў крытыкаў глушацца, “працэджваюцца”. Упартыя прыхільнікі творчай самастойнасці – проста “не каціруюцца”*²⁰. Смелае абгрунтаванне ўласнай даследчыцкай пазіцыі ў перапісцы з Максімам Танкам уяўляецца нам не толькі паказчыкам адмаўлення крытыкам кансерватыўнай метадалогіі, але і спробай У. Калесніка паўплываць на абнаўленне літаратурна-мастацкага працэсу ў цэлым. Гэтым клопатам ён жыў да апошніх дзён.

Сутнасць інтэрпрэтацыі мастацкага тэксту, на думку рускага вучонага Г.Н. Іоніна, заключаецца ў *цэласным тлумачэнні тэксту як адзінства, як нейкай сістэмы, у якой кожная дэталю адлюстроўвае ўвесь твор і, наадварот, увесь твор можа быць канкрэтызаваны да самай дробнай дэталі*²¹. Да такога ўзроўню прачытання мастацкага

¹⁸ М. Мікуліч, *Па слядах часу: Перапіска Уладзіміра Калесніка і Максіма Танка*, “Роднае слова” 2012, № 11, с. 9.

¹⁹ Тамсама.

²⁰ Тамсама.

²¹ Г.Н. Іонін, *Проблема інтэрпрэтацыі художественного текста в учебной и профессиональной деятельности*, [у:] *Інтэрпрэтацыя художественного текста в вузе и школе*, Москва 1993, с. 3.

твора імкнуўся і У. Калеснік, якога часта не задавальняла якасць літаратуразнаўчых прац яго калег. У кнізе “Усё чалавечае” даследчык канстатуе: *На жаль, узровень прачытвання Брылёвых мініяцюр у крытычных і літаратуразнаўчых працах нельга лічыць дастаткова высокім. Крытыкі часта выказваюць агульныя захапленні, высьмываюць асобныя творы і каменціруюць змест, але не важацца назваць сутнасці ўсёй кнігі, выявіць яе цераз якасць уласнай рэакцыі*²². Праз такую ацэнку выяўляецца схільнасць У. Калесніка да інтэрпрэтацыі, што сваёй дыялагічнай арыентацыяй на пісьменніка і на чытача адрозніваецца і ад гістарычнага даследавання, і ад ацэначнага меркавання, якія патрабуюць строгага размежавання аб’ектыўнага і суб’ектыўнага пачатку крытыкі. У літаратуразнаўчай інтэрпрэтацыі яны, па перакананні даследчыка, павінны разглядацца ва ўзаемаабумоўленасці.

З’яўляючыся бліскучым тэарэтыкам і практыкам беларускага літаратуразнаўства, У. Калеснік быў супраць вольнай інтэрпрэтацыі мастацкіх твораў. Ён непрымальна ставіўся і да празмернай тэарэтызацыі некаторых даследаванняў. Крытык заўважае, што

апошнім часам наша літаратуразнаўства шмат зрабіла, вывучаючы паэтычнае майстэрства Максіма Танка. Паэта хваляць за асацыятыўнасць вобраза, за арыгінальныя прыёмы пабудовы тропа і верша ўвогуле (...) Бянтэжыць толькі часам адна акалічнасць: асобныя крытыкі дэманструюць такую тэарытычную ўзброенасць успрымання, што пахвала аўтару міжвольна выклікае заклапочанасць. Парадокс у тым, што вялікая складанасць канвенцыі не прадугледжана паэтам. Паэт хоча выказвацца зразумела, ён жа гаворыць з народамі, чыё ўспрыманне паэтычнай мовы абыходзіцца без коду асацыятыўнасці, як яго разумее сучасная паэтыка. Відавочна, мера яг паказчык гармоніі патрэбна не толькі мастаку, але і нам, яго крытыкам²³.

У. Калеснік падзяляў пазіцыю аднаго з тэарэтыкаў герменеўтыкі Г. Гадамера, які сцвярджаў, што разуменне нельга звесці да рацыянальнай сферы, дзейнасці чалавечага інтэлекту, да лагічных аперацый і аналізу. Яно павінна быць набліжана да мастацкай творчасці.

Перачытваючы сёння Калеснікавы літаратуразнаўчыя працы, якія сведчаць пра глыбокае праніклівае разуменне даследчыкам творчасці таго ці іншага мастака слова, не перастаеш здзіўляцца бліскучай здольнасці крытыка інтэрпрэтаваць чужы твор. Гэтую працу У. Калеснік пачынаў з працяглага і ўдумлівага спасціжэння лёсаў мастакоў

²² У. Калеснік. *Усё чалавечае*, Мінск 1993, с. 192.

²³ У. Калеснік, *Лёсам пазнанае*, Мінск 1982, с. 371.

слова. Думаецца, невыпадкова ён ствараў літаратурныя партрэты пісьменнікаў, якія пазней станавіліся асновай для інтэрпрэтацыі іх твораў. Крытык быў упэўнены, што разуменне, як базавае паняцце інтэрпрэтацыі, носіць міжжасабовы характар. Па меркаванні У. Калесніка, даследчык спасцігае аўтарскую думку настолькі, наколькі аказваецца кангеніяльным яму. *Мастацкі твор, – сцвярджаў крытык, – заўжды сплаў знешняга жыцця з унутраным жыццём мастака, дыялектычная еднасць адлюстравання і самавыражэння. Рашаючы момант у стварэнні дыялектычнай еднасці гэтых двух светаў – застольная праца над творамі. Тут, у сваёй кузні, мастак пайторна распальвае жыццёвыя факты і “загатоўкі” вобразаў, каб у творчым агні і кіпенні атрымаць сплаў знешняга і ўнутранага свету і зафіксаваць яго ў кампазіцыі. Толькі гэтыя пераадоленыя і пераўтвораныя пачуцці стануць сапраўдным эстэтычна дзейсным вобразам*²⁴.

Герменеўтыка імкнецца да духоўнай аксіялагічнай інтэрпрэтацыі тэксту, спасціжэнне сэнсу і значэння твора спрыяе развіццю духоўнасці ў чалавеку, станаўленню яго як асобы, як суб’екта культуры. І гэта, як вынікае з яго даследчых прац, цудоўна разумеў У. Калеснік, сцвярджаючы, што сусветная літаратура прапісвае чалавека ў чалавецтве, нацыянальная – у сваім народзе, дорыць кожнаму чалавеку яго нацыянальную тоеснасць цераз мову і сістэму вобразаў, перажыванняў, эстэтычных узрушэнняў.

ЛІТАРАТУРА

- Бугаёў Дз., *Справядлівае слова: Літаратурная крытыка, успаміны*, Мінск 2001.
- Бугаёў Дз., *Паэзія Максіма Танка*, Мінск 2003.
- Ионин Г.Н., *Проблема интерпретации художественного текста в учебной и профессиональной деятельности*, [у:] *Интерпретация художественного текста в вузе и школе*, Москва 1993.
- Калеснік У., *Сцягі і паходні*, Мінск 1965.
- Калеснік У., *Усё чалавечае*, Мінск 1993.
- Мікуліч М., *Максім Танк: На скразняках стагоддзя*, Мінск 1999.
- Мікуліч М., *Па слядах часу: Перапіска Уладзіміра Калесніка і Максіма Танка*, “Роднае слова” 2012, № 11.

²⁴ У. Калеснік, *Усё чалавечае*, с. 434–435.

Мушы́нскі М., *Уладзі́мір Калесні́к як прадвесні́к новай “Гісторыі беларускай літаратуры XX ст.”*, [у:] *Пасланец Праметэя: Кніга пра Уладзі́міра Калесні́ка*, Брэст 2007.

Чыквін Я., *Ідэя. Вобраз.Ітэрпрэтацыя*, Беласток 2014.

STRESZCZENIE

TALENT POJMOWANIA: O METODOLOGII BADAŃ WŁODZIMIERZA KOLESNIKA

W artykule omówiono rolę Włodzimierza Kolesnika w formowaniu białoruskiego literaturoznawstwa zorientowanego hermeneutycznie. Na przykładzie analizy twórczych relacji poety Maksima Tanki i krytyka Włodzimierza Kolesnika zostają doprecyzowana metodologia badacza i jego pozycja estetyczna.

Słowa kluczowe: hermeneutyka, autor, czytelnik jako odbiorca, zrozumienie, interpretacja, badanie spuścizny M. Tanki, interpretacja aksjologiczna.

SUMMARY

TALENT OF UNDERSTANDING: ABOUT METHODOLOGY OF VLADIMIR KOLESNIK'S RESEARCH

The article discusses the role of V. Kolesnik in the formation of the Belarusian hermeneutically-oriented literary criticism. The notions of methodology of the researcher and his aesthetic position are explained through the analysis of the creative relations between the poet Maxim Tank and the critic Vladimir Kolesnik.

Key words: hermeneutics, author, reader as recipient, understanding, interpretation, M. Tank studies, axiological interpretation.